

Андрій Глухенький

СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНОЇ ГРОМАДИ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У БОРИСОГЛІБСЬКОМУ СОБОРІ М. ЧЕРНІГОВА У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Висвітлюється діяльність релігійної громади Української автокефальної православної церкви у Борисоглібському соборі м. Чернігова у 20-х роках ХХ століття. Розглянуто процес її становлення та основні етапи існування.

Ключові слова: Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), українська православна парафія, релігійна громада, Борисоглібський собор, Всеукраїнська православна церковна рада (ВПЦР), архієпископ Чернігівщини Іван Павловський.

У березні 2017 р. виповнилося 100 років від початку Української революції 1917-1921 років. Це був час національно-визвольної боротьби та відродження української нації. У ході революції український народ уперше в ХХ столітті створив незалежну національну державу. Одними з основних подій революції були проголошення Всеукраїнською православною церковною радою автокефалії Української православної церкви 5 травня 1920 р. та робота 14-30 жовтня 1921 р. Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору в Києві, який завершив організаційне оформлення Української автокефальної православної церкви, затвердив автокефалію й обрав митрополитом УАПЦ Василя Липківського.

Сьогоднішня Україна є спадкоємицею державницьких традицій, закладених революцією 1917–1921 років. Саме тому протягом останніх років значно зріс інтерес науковців до вивчення історії діяльності релігійних громад Української автокефальної православної церкви на Чернігівщині у 20-х роках ХХ століття. У радянські часи через панування державної атеїстичної ідеології ця наукова тема фактично не вивчалася істориками. Зі здобуттям Україною незалежності почався процес дослідження історії УАПЦ у ХХ столітті. Цей процес супроводжувався публікацією збірників документів і матеріалів з історії УАПЦ 1920-х років. Зокрема, завдяки зусиллям істориків та джерелозавців окремими збірниками були видані матеріали Першого і Другого Всеукраїнських Православних Церковних Соборів УАПЦ 1921 і 1927 років [1]. Увагу науковців привертає вивчення й історії діяльності УАПЦ на Чернігівщині у 20-х роках ХХ століття. Важливе значення у ході історичних досліджень відіграє процес введення у науковий обіг нововиявлених джерел. Зокрема, цінним джерелом з історії становлення УАПЦ на Чернігівщині став підготовлений А. Зінченком та І. Преловською збірник документів і матеріалів. У збірнику вперше оприлюднено щоденник відвідин архієпископом Чернігівщини Іваном Павловським тих парафій краю, в яких виникли скрутні ситуації [2, с. 159-166]. Документи про розподіл майна Борисоглібського собору м. Чернігова між православною соборною громадою та громадою УАПЦ у 1921 р., що зберігаються у Державному архіві Чернігівської

© Глухенький Андрій Анатолійович – молодший науковий співробітник відділу музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

області, були оприлюднені у публікації О. Тригуба [3]. Нові джерела до історії діяльності УАПЦ на Чернігівщині у 20-х роках ХХ століття, виявлені у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління, були оприлюднені у праці В. Моренця. У ній міститься надзвичайно важлива інформація про діяльність релігійної громади УАПЦ у Борисоглібському соборі м.Чернігова [4]. Проте на сьогодні науковцями не було детально досліджено діяльність релігійної громади УАПЦ у Борисоглібському соборі м.Чернігова протягом усього часу її існування у 20-х роках ХХ століття. Метою статті є спроба простежити поетапність становлення чернігівської першої української православної парафії та з'ясувати основні особливості діяльності релігійної громади УАПЦ у Борисоглібському соборі м.Чернігова протягом 1920 років на основі архівних матеріалів. Для дослідження використано фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а також Державного архіву Чернігівської області.

Революція 1917-1921 років була явищем загальноукраїнським. У всіх регіонах країни розвивався національний рух. Відома дослідниця історії УАПЦ І. Преловська зазначає, що «через попередні утиски часів Російської імперії, розпочатий після революції 1917 р. бурхливий розвиток українізаційних процесів ... значною мірою супроводжувався зростанням «Просвіт» і це в свою чергу впливало на церковне життя (українська мова, народні хори при парафіях, театралізовані вистави на Різдво та інші церковні свята)» [5, с. 98-99]. Зокрема, у Чернігові національно свідомі українці вже у квітні 1917 р. відновили діяльність товариства «Просвіта». Загальні збори пройшли 24 квітня у залі колишнього дворянського зібрання. До товариства записалося близько 150 осіб. Раду товариства було обрано у складі 15 осіб – серед них був Дмитро Лебідь [6, с. 8]. Він був чиновником-українофілом. У 1921 р. Дмитро Лебідь став одним із найпомітніших діячів УАПЦ на Чернігівщині, а у 1922-1923 роках був священником автокефальної церкви [7, с. 86]. Цікавим є той факт, що ще в березні 1908 р. Дмитра Лебеда було обрано до правління чернігівської «Просвіти» [8, с. 189-190]. Таким чином, національне пробудження значної частини чернігівців під час Української революції 1917-1921 років було не випадковим, адже ще у 1906-1908 роках у місті діяло громадсько-культурне товариство «Просвіта», головою якого був відомий письменник Михайло Коцюбинський.

Одним з наслідків бурхливих революційних процесів стало бажання українців відродити незалежну національну церкву. Головним координаційним центром церковно-визвольного руху стала Всеукраїнська православна церковна рада, що знаходилась у Києві. Один з перших організаторів українських парафій Василь Потієнко у своїх спогадах відзначав, що відозва ВПЦР від 5 травня 1920 р., у якій йшлося про оголошення автокефалії Української церкви, розповсюджувалася і на Чернігівщині [4, с. 215]. Безумовно, ці важливі процеси сприяли створенню нових українських православних парафій.

У Чернігові 14 травня 1921 р. відбулися установчі збори першої української православної парафії, на яких були присутні 34 особи. На зборах затвердили статут та обрали Тимчасову Раду парафії, якій було доручено зв'язатися з Києвом, забезпечити реєстрацію статуту та отримання церкви для здійснення богослужінь. Головою Тимчасової Ради було обрано Григорія Холодного [9, арк. 105]. Останній як відомий український учений був одним із головних організаторів УАПЦ у Чернігові. У 1920 р. він відвідував Київ з метою збирання інформації про стан організації автокефальної церкви. Перебуваючи на посаді директора школи ім. М. Коцюбинського у Чернігові, Григорій Холодний сприяв тому, що збори автокефалістів відбувалися саме у цій школі [10, с. 1]. Вже 18 травня 1921 р. у своєму листі до ВПЦР Григорій Холодний повідомляв, що «чернігівська парафія, нарешті, заснувалася. Спроби мої починати з духовенства не дали нічого: надто далекі місцеві пан-отці самої думки автокефалії. Що ж до громадянства, то воно несподівано виявило тут цілковиту однастайність. Зараз просимо вас приєднати нашу парафію до спілки» [9, арк. 96]. У своїй відповіді 2 червня 1921 р. ВПЦР повідомляла, що на засіданні президії 29 травня чернігівську парафію було приєднано до Всеукраїнської Спілки Православних парафій [9, арк.

100]. Таким чином, чернігівська перша українська православна парафія стала частиною всеукраїнського церковно-визвольного руху, метою якого було створення УАПЦ.

Перші дії створеної у Чернігові української православної парафії були спрямовані на здобуття власного храму. Авторитетна дослідниця державно-церковних відносин А. Киридон зазначає, що «як не парадоксально, відновлення більшовицької влади на переважній частині України на початку 1919 р. і заманіфестовані принципи радянської держави щодо церкви створили до певної міри сприятливу ситуацію для українських автокефалістів» [11, с. 152]. Згідно з декретом Тимчасового робітничо-селянського уряду України «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» від 19 січня 1919 р., усе церковне майно проголошувалося народною власністю. Також молитовні будівлі та культове майно могли передаватися у користування релігійній громаді, статут якої затверджений губвиконкомом [9, арк. 2]. Таким чином, українські автокефалісти отримали можливість нарівні з іншими релігійними організаціями утворювати власні громади та одержувати в користування церкви й культове майно, яке раніше було власністю Російської православної церкви. Користуючись цими можливостями, Чернігівська українська православна парафія віддала для реєстрації власний статут, під яким поставили підписи 88 осіб. Також українська парафія у червні 1921 р. подала заяву до ліквідаційної комісії з відокремлення церкви від держави. У цій заяві містилося прохання про передачу Борисоглібського та Спасо-Преображенського соборів у власність української парафії [9, арк. 105]. З цього моменту почалися тривалі суперечки за право володіння соборами між українською релігійною громадою та соборною громадою Російської православної церкви. Підсумком цього конфлікту стало те, що 26 вересня 1921 р. Чернігівський губвиконком своєю постановою ухвалив рішення про передачу Борисоглібського собору українській православній парафії [12, арк. 10]. Отже, здобуттям храму для здійснення богослужінь завершився етап організаційного становлення української православної парафії у Чернігові.

Наступною метою чернігівських автокефалістів стала організація першого богослужіння. Оскільки парафія ще не мала свого священика, було надіслано листа до ВПЦР «з проханням надіслати тимчасово пан-отця» [9, арк. 103]. Прохання було задоволено, і вже 1 жовтня 1921 р. у Борисоглібському соборі відбулася перша відправа всенощної служби Божою українською мовою. Богослужіння здійснив протоієрей, член ВПЦР Нестор Шараївський, що спеціально приїхав для цього з Києва [9, арк. 12].

Головною подією 1921 р. в історії українського автокефального руху стало проведення 14-30 жовтня Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору в Києві. Собор здійснив оформлення УАПЦ на засадах автокефалії, оголосивши недійсним акт від 1686 р. про підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату. Не була осторонь цих подій і чернігівська парафія. 14 жовтня вона надіслала звернення до ВПЦР, у якому прохала «подбати про надіслання нам постійного соборного пан-отця й диякона гідних губерніального осередку, а коли будуть хіротонісані кандидати на єпископів, то й про надіслання нам українського єпископа» [9, арк. 8]. За ухвалою Собору щойно висвячений єпископ Юрій Михновський одержав призначення до Чернігова. Однак його перебування у місті не було тривалим. Причиною цього, як відзначав у своїх спогадах голова ВПЦР Василь Потієнко, стало те, що Юрій Михновський «в Чернігові нічого не зміг створити, мало не зруйнував своєю пасивністю і невмінням планово і наполегливо працювати того, що застав там» [4, с. 312]. Наслідком такої бездіяльності єпископа було те, що 7 червня 1922 р. Крайова Церковна Рада Чернігівщини вирішила: «прохати ВПЦР відозвати від нас в як найскорішій часі названого єпископа Юрія Михновського, а замість його призначити іншого, з яким наша справа змогла б піти краще, який зміг би провадити свою роботу в єднанні з місцевими людьми та був здатний до боротьби з царсько-патріаршим єпископатом, високо держачи прапор автокефальної церкви» [9, арк. 26а – 26а зв.]. Також, крайова рада інформувала ВПЦР, що «парафія при соборі св. Бориса та Гліба в Чернігові існує в надзвичайно тяжких умовах, як тому, що вона є одна на весь повіт серед страшної ворожнечі з боку російсько-царського-

патріаршого духівництва» [9, арк. 23 зв.]. Зважаючи на ці обставини, члени ВПЦР на своєму засіданні 13 червня 1922 р. ухвалили: «просить Всечесного Архієпископа Юрія Михновського повернутись до м. Києва, залишивши в порозумінні з Крайовою Церковною Радою Чернігівську катедру» [9, арк. 27]. Після цього ВПЦР у листі до Чернігівської крайової церковної ради повідомляла, що «згідно постанови Малої Ради від 19 червня 1922 р. для тимчасового керування Чернігівською Єпархією виряджається Єпископ Катеринославський Григорій Стороженко» [9, арк. 31]. Остаточного питання призначення постійного керівника Чернігівської єпархії УАПЦ було вирішено у вересні 1922 р. Зокрема, у своєму листі до Чернігівської церковної ради, голова ВПЦР Михайло Мороз інформував, що новий архієпископ Чернігівщини Іван Павловський прибуде до Чернігова 17 вересня 1922 р. [9, арк. 40]. Таким чином, ці події ілюструють демократичний устрій УАПЦ. Також документи засвідчують механізми взаємодії керівних структур УАПЦ: крайова церковна Рада – крайовий єпископ – ВПЦР в умовах соборноправності.

Наступний етап розвитку релігійної громади УАПЦ у Борисоглібському соборі м. Чернігова пов'язаний з діяльністю архієпископа Чернігівщини Івана Павловського. Голова ВПЦР Василь Потієнко, характеризуючи цього архієпископа, відзначав, що «Павловський був загальноновизнаним проповідником у Чернігові, користувався великими симпатіями віруючих, фактично він збудував там міцну парафію, бо до його приїзду і священники і архієпископ Юрій Михновський тільки шкодили нормальному розвитку її» [4, с.325]. З моменту призначення нового архієпископа на чернігівську кафедру церковне життя у регіоні помітно пожвавилось. У листі до ВПЦР 25 січня 1923 р. українська парафія при соборі святих Бориса та Гліба повідомляла, що «при нашій соборі існує тепер катедральний причет у такому складі: єпископ, два панотці і два диякони» [9, арк. 51]. Таким чином, Борисоглібський храм був кафедральним собором архієпископа Чернігівщини Івана Павловського. Одним з двох священників Борисоглібського собору у цей час був Дмитро Лебідь [9, арк. 54 зв.]. Голова ВПЦР Василь Потієнко згадував, що в УАПЦ існував інститут народних священників. Це були священнослужителі, які, працюючи на основній роботі, допомагали церкві здійснювати богослужіння у вільний від своїх професійних обов'язків час. Саме до таких народних священників належав Дмитро Лебідь [4, с. 257-258].

У 1924 р. підвідділ релігійних культів адмінвідділу Чернігівського виконкому складає облікові картки служителів культу по м. Чернігову. У картку № 48, складену 19 серпня 1924 р., занесені дані про диякона Борисоглібського собору Івана Васильовича Канюку, 1900 року народження. Місцем його проживання зазначено площу Диктатури пролетаріату, буд. № 1 [13, арк. 18]. У картку № 55, складену 20 серпня 1924 р., занесені відомості про ще одного диякона Борисоглібського собору Олексія Васильовича Нітченка, 1901 року народження. Місце проживання – човнова пристань. Склад сім'ї: дружина – 30 років, дитина – 5 років [13, арк. 25]. У картку № 64, складену 26 серпня 1924 р., занесені дані про архієпископа Чернігівщини Івана Даниловича Павловського, 1893 року народження. Місцем його служби зазначено собор Бориса і Гліба. Місце проживання – Соборна площа. Склад сім'ї: двоє дітей 8 і 5 років [14, арк. 5].

Важливою подією у житті чернігівських автокефалістів стало проведення 13-15 липня 1924 р. Першого крайового собору УАПЦ на Чернігівщині. Засідання відбувалися у кафедральному Борисоглібському соборі. На соборі були присутні 64 особи, серед них – 25 священників. У роботі зібрання брали участь митрополит УАПЦ Василь Липківський та голова ВПЦР Василь Потієнко. Першим ухвалили рішення: «обрати делегацію в складі 3-х чоловік з проханням до радвлдаи звільнити заарештованих представників УАПЦ на Чернігівщині і дати їм змогу бути присутніми на Соборі» [9, арк. 90]. Також собор ухвалив: «просити Івана Павловського прийняти звання і взяти на себе роботу Крайового архієпископа» [9, арк. 91]. Робота крайового собору засвідчила, що УАПЦ поступово перетворюється на потужну релігійну силу на теренах Чернігівщини. Це викликало занепокоєння місцевих органів радянської влади і спонукало їх до рішучих дій, спрямованих на обмеження впливу українського автокефального руху.

Уже 1 грудня 1924 р. релігійна громада УАПЦ у Борисоглібському соборі м. Чернігова отримала повідомлення, що згідно із розпорядженням губернського адмінвідділу на 10 годину 2 грудня 1924 р. призначене прийняття Борисоглібського собору окрввідділом культів. Пропонувалося представникам громади у зазначений час здійснити передачу собору в розпорядження комісії від окружного адміністративного відділу [15, арк. 375]. Фактично це означало, що релігійну громаду УАПЦ позбавляють права на законних підставах користуватися Борисоглібським собором. Голова ВПЦР Василь Потієнко був у Чернігові у липні 1925 р. і у своїх спогадах відзначав, що «вже наша парафія була в Миколаївській церкві на Гончій вулиці, а Борисоглібський собор був у руках живоцерковців (синодалів)» [4, с. 333]. Також ця інформація знаходить підтвердження у складених наприкінці 1925 р. підвідділом релігійних культів Чернігівського окрадмінвідділу «Відомостях про кількість будівель культу релігійних громад і кількість їх членів у Чернігові і Чернігівському окрузі». Зокрема, з цієї відомості ми дізнаємося, що у Борисоглібському соборі на той час уже існує православно-синодальна релігійна громада. У цьому ж документі зазначено, що при Миколаївській церкві м. Чернігова діє автокефальна релігійна громада, що має у своєму складі 50 членів [16, арк. 4]. Таким чином, у 1925 р. новим центром діяльності релігійної громади УАПЦ у Чернігові стає Миколаївська церква, що була споруджена у 1862 р. [17, с. 451]. Про це свідчить і «Протокол загальних зборів Миколаївської Української парахвії м. Чернігова, що відбулися 9 серпня 1925 р.». На зборах, згідно із протоколом, було присутньо до 200 осіб. Загальні збори, що проходили за участі архієпископа Івана Павловського, одногосно прийняли рішення «і надалі єпископську катедру залишити в Чернігові про що і повідомити ВПЦР» [18, арк. 1].

У 1927 р. підвідділ релігійних культів адмінвідділу Чернігівського окрвиконкому складає книгу обліку релігійних громад. Згідно з цією книгою, до української автокефальної релігійної громади Миколаївської церкви м. Чернігова станом на 1 січня 1927 р. входить 70 осіб. У цій же книзі зазначено, що станом на 1 січня 1928 р. до відповідної релігійної громади УАПЦ входить вже 80 осіб, а станом на 1 січня 1929 р. – 136 осіб [19, арк. 2]. Також 1 січня 1927 р. до Чернігова з Глухова переїздить єпископ УАПЦ Олександр Червинський і стає новим керівником чернігівської єпархії. Натомість архієпископа Івана Павловського було обрано на кафедру УАПЦ у Харкові [20, арк. 8]. 17 – 30 жовтня 1927 р. у м. Києві відбувся Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ. У його роботі брали участь близько 300 делегатів і гостей. Серед делегатів Собору було 2 священники і 7 мирян, обрані Чернігівським округовим церковним з'їздом, що відбувся 22 – 23 вересня 1927 р. у Чернігові [21, с. 534]. Під адміністративним тиском радянської влади Собор змушений був усунути Василя Липківського з посади і обрати замість нього митрополитом УАПЦ Миколу Борецького. Але ці рішення Собору вже не могли врятувати УАПЦ від загибелі.

Загалом, на кінець 20-х років ХХ ст. відхід керівництва більшовицької партії та радянського уряду від проголошених принципів свободи совісті фактично поставив УАПЦ у досить скрутне становище, яке дедалі погіршувалося. Навколо автокефальної церкви та її парафіян створювалася атмосфера підозрінь і недоброзичливості. На рубежі 20–30-х рр. ХХ ст. ставлення до УАПЦ з боку державних органів влади стало нестерпним. У 1929–1930 рр. органами ДПУ було сфабриковано справу «Спілки Визволення України» («СВУ»). «Доводилося», що автокефальна церква була однією з ланок антирадянського підпілля, що ставило за мету повалення радянської влади в Україні. Наслідком такої політики державних органів по відношенню до автокефальної церкви стали арешти, проведені серед духовенства цієї церкви та активістів автокефального руху. На лаві підсудних серед інших опинився і перший голова ради Чернігівської української православної парафії Григорій Холодний. Він був засуджений до 8 років позбавлення волі [22]. За рішенням окремої трійки НКВС його було розстріляно у 1938 р. на Соловецькому архіпелазі. Також трагічно склалася доля колишнього священника Борисоглібського собору Дмитра Лебеда. Він був заарештований в 1929 р. по справі «СВУ» й висланий на три роки за межі України до міста Льгов Курської області, де і помер у засланні у 1930 р. [7, с. 92].

Після процесу «СВУ» почалися масові закриття парафій УАПЦ з наліпленням

на них зловісних ярликів «контрреволюційних націоналістичних релігійних об'єднань». У цей час припинилася діяльність релігійної громади УАПЦ у Чернігові. Про це свідчить організована владою у місцевій пресі кампанія зречення від своїх релігійних переконань. Зокрема, у газеті «Червоний стяг» 1 квітня 1930 р. було опубліковано заяву колишніх парафіян Чернігівської української автокефальної парафії. У цій заяві зазначалося, що «ми переконались у тім, що українське духовництво використовувало легальні можливості існування церковних громад для проведення шкідницької роботи та прищеплювання парафіянам українського шовінізму і проведення контрреволюційних ідеалів відокремлення України від СРСР ... пориваючи назавжди з культом, ми заявляємо, що помилились, підтримуючи попів політиканів та митрополитів – керівників ворожого контрреволюційного руху» [23, с. 1]. Цікавий факт, що серед шести прізвищ, що були опубліковані під цією заявою – Мовчан, Романовська, Бачинська, Улезко, Смирнова та Коробцов, лише Ольга Романовська дійсно була активною парафіянкою УАПЦ у Чернігові. Про це свідчить те, що вона була делегатом від Чернігівської округової Церковної Ради на Другому Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ у 1927 р. [21, с. 568].

Таким чином, релігійна громада УАПЦ діяла в Чернігові з 1921 р. до 1930 р. Проведений аналіз діяльності релігійної громади УАПЦ у Борисоглібському соборі м. Чернігова у 20-х роках ХХ століття дозволив виокремити основні етапи її існування. Історія діяльності релігійної громади УАПЦ у м. Чернігові засвідчила, що місцеві автокефалісти своєю діяльністю підносили національну свідомість та гідність українського народу. Однією з найбільших заслуг УАПЦ було те, що вона зробила українську мову – мовою церковних богослужінь. Саме тому радянська влада, яка в цей час поширювала ідеологію інтернаціоналізму, доклала всіх зусиль для поступового знищення Української церкви.

Отже, документи з історії діяльності релігійної громади УАПЦ у Борисоглібському соборі м. Чернігова у 20-х роках ХХ століття підлягають подальшому ретельному вивченню та введенню до наукового обігу. Вони мають велике пізнавальне та наукове значення для розуміння здобутків Української революції та усвідомлення причин її поразки, що у свою чергу має стати важливим уроком для сучасної розбудови незалежної України.

1. Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14 – 30 жовтня 1921 року. Документи і матеріали / Упорядники Г. М. Михайліченко, Л. Б. Пилявець, І. М. Преловська. – Київ – Львів : «Жовква», 1999. – 560 с.; Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17 – 30 жовтня 1927 року. Документи і матеріали. Серія «Джерела з історії Церкви в Україні», кн. 2 / Упорядники С. І. Білокінь, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко. – К. : Оранта, 2007. – 698 с.

2. «В Українській Церкві велика була духовна сила...» : Становлення Української автокефальної православної церкви в описах самовидців та учасників церковно-визвольного руху на Сіверщині та в Середньому Подніпров'ї. 1917-1925 рр. / Упорядник, автор вступної статті А. Л. Зінченко; археографічна підготовка документів та археограф. передмова, покажчики І. М. Преловської. – Ніжин, 2012. – 352 с.

3. Тригуб О. З історії Борисоглібського собору в Чернігові у 1921 р. / О. Тригуб // Сіверянський літопис. – 2015. – № 3. – С. 98-105.

4. Церковно-визвольний рух на Чернігівщині в 1920-х роках / Редактор-упорядник В. І. Моренець. – Видавець ПП «Медобори-2006», 2016. – 392 с.

5. «В Українській Церкві велика була духовна сила...» : Становлення Української автокефальної православної церкви в описах самовидців та учасників церковно-визвольного руху на Сіверщині та в Середньому Подніпров'ї. 1917-1925 рр. / Упорядник, автор вступної статті А. Л. Зінченко; археографічна підготовка документів та археограф. передмова, покажчики І. М. Преловської. – Ніжин, 2012. – 352 с.

6. Демченко Т. Чернігівська «Просвіта» за доби Української революції: рік 1917-й / Т. Демченко // Сіверщина. – 2017. – 5 січня.

7. Андрійчук Т. Родина Лебедів у національно-культурному житті Чернігова на

початку ХХ ст. / Т. Андрійчук // Шрагівські читання: збірник статей і матеріалів / Відп. ред. О. Коваленко. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2011. – С. 83-93.

8. Фомська С. Становлення та діяльність чернігівської «Просвіти» (1906-1908 рр.) / С. Фомська // Сіверянський літопис. – 2010. – № 2-3. – С. 185 – 192.

9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3984, оп. 1, спр. 197, 119 арк.

10. Справа «Спілки Визволення України» // Червоний стяг. – 1930. – 6 квітня.

11. Киридон А. Час випробувань: держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917-1930-х років. – Тернопіль, 2005. – 384 с.

12. Державний архів Чернігівської області (далі – Держархів Чернігівської області), ф. Р-15, оп. 1, спр. 169, 31 арк.

13. Держархів Чернігівської області, ф. Р-67, оп. 1, спр. 131, 29 арк.

14. Держархів Чернігівської області, ф. Р-67, оп. 1, спр. 132, 30 арк.

15. Держархів Чернігівської області, ф. Р-67, оп. 1, спр. 37, 704 арк.

16. Держархів Чернігівської області, ф. Р-67, оп. 1, спр. 285, 20 арк.

17. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. – К., 1990. – 1008 с.

18. Держархів Чернігівської області, ф. Р-67, оп.1, спр. 278, 14 арк.

19. Держархів Чернігівської області, ф. Р-67, оп.1, спр. 415, 57 арк.

20. ЦДАВО України, ф. 3984, оп.3, спр. 468, 51 арк.

21. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17 – 30 жовтня 1927 року. Документи і матеріали. Серія «Джерела з історії Церкви в Україні», кн. 2 / Упорядники С. І. Білокінь, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко. – К. : Оранта, 2007. – 698 с.

22. Червоний стяг. – 1930. – 21 квітня.

23. Нам з попами не по дорозі // Червоний стяг. – 1930. – 1 квітня.

Андрей Глухенький

Становление и деятельность религиозной общины Украинской автокефальной православной церкви в Борисоглебском соборе г. Чернигова в 20-х годах XX века

Освещается деятельность религиозной общины Украинской автокефальной православной церкви в Борисоглебском соборе г. Чернигова в 20-х годах XX века. Рассмотрен процесс ее становления и основные этапы существования.

Ключевые слова: Украинская автокефальная православная церковь (УАПЦ), украинская православная парafia, религиозная община, Борисоглебский собор, Всеукраинский православный церковный совет (ВПЦС), архиепископ Черниговщины Иван Павловский.

Andrii Hluhenkyi

Formation and activity of faith community of Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in SS Boris and Gleb's Cathedral in Chernihiv in 1920s

The activity of faith community of Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in SS Boris and Gleb's Cathedral in Chernihiv in 1920s is shown. The process of formation and main stages of existence of faith community of UAOC in Chernihiv is represented.

Keywords: Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC), parish, faith community, the Cathedral of SS Boris and Gleb, all – Ukrainian Orthodox Church Council, Chernihiv archbishop Ivan Pavlovskyi.